

tajne zanata

Sigurno su bila nekada takva vremenjena kada se s odrazila u pesnikove kao što se danas ide u popove. Bilo je u tome čak i više sličnosti, jer je služba pesnika bila u vezi s religijom. Slično se moglo događati u školama aoida u koje su stupali daroviti mladići da bi mogli izučavati tradicionalni jezik i stih, da upoznaju posvećene figure, poredjenja, epiteze ili u skolama starofrancuskih žonglera gde su pod šibom iskusnih majstora stih mladi koje je mamio slobodan život, učili da broje slogove, da ih odvajaju cezurama, da dodaju asonance, da traže pripadajući po gramatičkim pravilima koje još niko nije bio napisao, da upoznaju junake epopeje u nastajanju. Ali sem ovih izuzetnih slučajeva nikada nije postojala prava škola umetnosti pisarja i koliko je sama misao o tome bila neprihvatljiva mogao sam se uveriti kada sam pre desetak godina objavio projekat takve škole koja bi bila kao sekcija pri Akademiji lepih umetnosti ili kao posebna katedra na univerzitetu. S raznih strana javili su se protesti protiv takvogvoga atentata na slobodu razvoja budućih pisaca.

To je stvarno moćno ukorenjena tradicija. Pisaci su se uvek vaspitavali sami. Nije bilo čak ni onoga što je bilo u srednjovekovnom ili renesansnom slikarstvu kada je učenik pred očima majstora, prao četkice, pripremao dasku ili platno; davani su mu pripremi rado-vi dok ne bi dorastao za važnije teme, virio je kroz ključaonicu u koliko je majstor ne bi zapušio dok se ovaj spremao za veliku tajnu mešanja boja i najzad kao lep-tir posut cvetnim prahom odleto

u vlastiti svet da bi se polako otre-sao od stila i manira učitelja ili da mu ostane veran do kraja. Pisaci ne samo što su se vaspitavali sami, nego najčešće i protiv svoje okoline s kojom su morali da se bore čak i zbog samo izbora svoga zanimanja. Ako je istina da je Lafontenov otac želeo da mu sin postane pesnik, onda je taj uvaženi otac valjda bio izuzetak. Ovidije nam je preneo mišljenje svih roditelja u onom odeljku svoje autobiografije koja je i do danas sačuvala fujuk pruta i cviljenje dečaka pesnika.

No kada mu se čak i ne otežava život, niko budućeg pisca ne uvodi u tajne njegova zanata. Mora ih upoznati sam, osvojiti vlastitim domišljajem, instinktom, tražiti svoj put pipajući po mraku, otkrivati nepoznate staze (obično već čvrsto ugažene od dugog niza pokolenja), gubiti se u čestaru ili izlaziti na cestu koja vodi do dela slave. Ko od starijih pisaca ne poznaje onoga mladog čoveka što ulazi bojažljivo, sa torbom punom rukopisa, ruke mu drhte dok pre-tura po njoj da izlista ono što je najlepše, najvažnije, ono na šta po-laze sve nade. Različito se završavaju takve posete, ili uzajamnim razočaranjem, ili — vanredno retko i kakvom srećom! — radosnim čuđenjem, naklonošću, prijateljstvom.

Istorija takvog odnosa može se pratiti kroz dugi niz godina kod Ekermana. Jednog junsuskog dana 1825 javio se kod Gereca donoseći mu svoj rukopis. Stari lisac odmah je opazio da nema tu materijala za izuzetnu literarnu individualnost i ne štedeći saveta i bodrenja, za-dajući mu čak i pesničke vežbe

vezao ga za sebe do kraja života i osigurao mu besmrtnost kraj svo-ga boka kao autoru neocenljivih »Razgovora sa Geteom«. Ekerman se ni za trenutak nije odricao svo-ga stvaranja, stalno mu se činilo da ide sve smelije napred, dok ga je međutim snažna volja Olimpijca držala u naznačenju koje je za nje-ga otkrila. Ekerman je izuzetan do-gadaj, ali onoga junsuskog dana to je bio samo mladi putnik sa ruko-pisima u džepu ili pod pazuhom, simbolična ličnost porucanja neraz-vijenih talenata. Srdačniji i širo-kogrudniji nego Gete Leopold Staf je ne jednog pesničkog polietarca osmelio za let bratskom rečju i o-smehom, zasluživši takvu dragocenu zahvalnost kakvu je do groba zadržao prema njemu Tuvim.

Svaki pisac, naročito slavan, bi-vao je i jeste cilj hodočašća a po-šta mu donosi pisma i pakete ru-kopisa kojima mladi ljudi pokušavaju da dobiju od njega saveta, uputstava, ocena. Često ne zna šta da počne, jer ili nema vremena, ili — što je još gore — stvar nije vredna truda. Tim su dirljiviji u literaturi momenti kada se pisac zainteresuje za mlade pisce. Čehov im je davao u pismima odlične i brižljive savete. Ciklus Rilkeovih »Pisma mladom pesniku« je sve-dočanstvo plemenite misli koja ide u pomoć mladalačkom nesnalaze-nju. Takva pisma imaju često de-lekosežnu vrednost i sadrže dubeka znanja o književnoj umetnosti. No uzalud je tu govoriti o kak-ovom sistemu, o istinskom odgoju pisca.

Jedini izraziti pokušaj poučavanja mladih književnih pokoljenja bile su poetike ili stilistike, retoričke škole u staro vreme gde su tako-zvane deklamacije obrađivale naj-raznolikije sadržaje, često dostojne senzacionalnih romana ili mračnih drama, ili predavanja iz teorije le-porečivosti, koje su se sačuvala još i u XIX veku, a u rudimentarnom ob-liku sačuvala se kao vežbe u kom-ponovanju, slaganju pesama, naj-zad u najskromnijem vidu kao za-daće iz narodnog jezika. Ako su se nekadašnje škole retoričke stvarno bavile mnogim važnim problemima iz oblasti književne umetnosti, ono što je danas ostalo obično nema za pisce veće važnosti. Jednako su su-višne i takozvane stilistike. Najče-šće ih sastavljaju poštenu gnjavatori, pedanti koji nalaze zadovoljstvo u tome što mogu da razmeste u pre-grade sa raznim etiketama sve vr-ste stila i sredstava ekspresije u-potrebljenih u literaturi, a na koje oni gledaju kao na leptire na čod-dama. U Francuskoj se proslavio Al-bala, autor raznih l'art d'ecrire, molijerovska ličnost; izgledao je kao gospodin Zurden ovaj neoce-njivi Al-bala trudeći se da raščlani stil Prospera Merimeca.

Drugo su poetike. One nose ve-like ili dostojanstvene naslove i spadaju u literaturu. Aristotelova »Poetika«, Horacijeva »Pisma Pizo-nim«, »Traktat o uzvišenom« koji se pripisuje Longinu, traktat u sti-lu Vide, »L'art poétique« Boalaa, »Umetnost rimovanja« Dmohov-skoga — to su nekoliko miljoka-za duž puta kojim je poezija išla u školu. No po običaju svih man-gupa, čas po čas ona bi pobešla da prolumpuje, da uživajući u o-sećanju slobode nade nova nadahnu-ća, nove majstore, novu lepotu. Profesori bi joj to uzimali za zlo i često su se ponavljali vatreni ne-sporazumi tako dobro poznati iz vremena ratova klasičara i roman-tičara.

Škola ne predviđa novu poeziju isto kao što ne ume da se nada novim naučnim otkrićima. Svaka »pesnička umetnost« sastoji se od propisa uzetih iz remek-dela ranijih epoha, pretresa stanje stvari proš-ke ili sadašnje, ne mogu se u njoj nazreti konture novih književnih

ROBOTI

Roboti koracaju.

Prvi robot je četvorouglat.
Kamen u njegovoj ruci
je kocka.
I kocka je kocka oduvek
i sve, što jeste, je kocka.

Roboti koracaju.

Drugi robot je okrugao.
Kamen u njegovoj ruci
je kugla.
I kugla je kugla oduvek
i sve, što jeste, je kugla.

Roboti koracaju.

Kamen na nebu, kamen na zemlji
nema izbora.
Danas je kamen, sutra je kocka.
Danas je kamen, sutra je kugla.
Danas je kamen, sutra robot.

Roboti koracaju.

Kocka rasturi kuglu.
Kugla ubije kocku.
Jer kocka je kocka oduvek.
Jer kugla je kugla oduvek.

Roboti koracaju.

Doklegod bude kocka četvorouglata.
Doklegod bude kugla okrugla.
Doklegod budemo roboti.

MASLINA

Stablo

s rukama od suza
s telom od blebne kore,
ti žed uvis za nebom vetra i zvezda
odakle se sklanjaju k tebi
samo ptice i munje,

ti nežnost duše od blezozelenih listova,
ti vetar koji grizeš prst zubina korenja,
ti blad nad strudencima presablom,

ti ptica u ubu zemlje,
ti urag u očima neba,
ti veliko poredjenje med nebom i zemljom,
drvo.

ROMANCA

Budi more, ja ću biti beli jarbol
mesečine
i ljubav prve večeri.
Nežnost ću biti za pesak tvojih igara
i ubo med algama uspomena,
more,
školjka za reči i tišinu,
ptica za odgovor,
more,
dab ću biti za tvoju prvu odanost,
plavi cvet za tvoj prvi dlan.

Budi more, ja ću biti beli jarbol
mesečine
i ljubav svake večeri.
Zed ću biti za tvoja vruća usta
i veliko slatko zno vode,
more,
grlo ću biti na tvom belom vratu,
ruža na ramenima,
more,
rana ću biti i krik iz tvoje rane
po visokom bladnom ognju zvezda
I zatim
ja ću biti more, ti crni jarbol
bolesti
i ljubav poslednje večeri.

Sa slovenačkog prevoo
Dejan POZNANOVIC

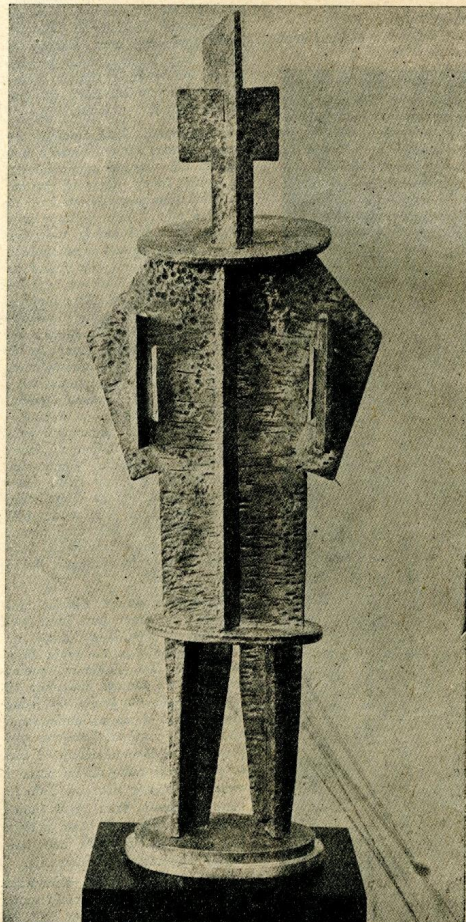
Slovenački pesnik Kajetan Kovič rođen je 21 oktobra 1931 u Mariboru. U rodnom mestu završio je gimnaziju, a u Ljubljani Filozofski fakultet 1956. Sada živi i radi kao urednik u Državnoj založbi Slovenije u Ljubljani.

Svoju prvu pesmu štampao je u »Mladinskoj reviji« 1947. Kasnije objavljuje u mnogim časopisima, a najviše u »Besede«. Godine 1955 izlazi zbirka poezije »Pesmi štirih« u kojoj se pored stihova Menarta, Pavčeka, Zlobeca nalaze i Kovičeve pesme. Krajem 1956 godine izlazi iz štampe »Prezgodnji dane« (»Prerani dane«), prva zbirka pesama Kajetana Koviča koja u novembru 1957 dobija nagradu Društva slovenskih književnika.

Pesme koje objavljujemo poslao je Kajetan specijalno za naš list.

čak lipšic

figura na rasklapanje

zak lipšić

grupa

vrsta ili nepoznatih formi pesama. Poetike se kreću u zatvorenom svetu. Njeni propisi i opomene oslanjaju se na autoritete, na isprobanu tradiciju, zaklanjaju se sigurnim estetskim sudovima. Izbor tih sudova mogu biti zapažanja iz oblasti tehnologije osećanja i uzbuđenja, pojmovi stvoreni pod uplivom običaja, najzad sklonosti, predbudjenja, predrasude date epohe.

Sa izuzetkom Aristotela koji je bio istraživač i opisivao književne pojave kao i meteorološke tražeći u njima zakone koje su same sebi stvorile, drugi autori poetika bili su pesnici i u njima su ispovedali sopstveni credo. Taj običaj je živ i danas. Pol Klodol dao je takode svoju »Pesničku umetnost, veoma čudnovatu; Horacijevu »De arte poeticae je pravi relikvijar misli i kulture odličnog umetnika. Svoje klasike čitao je on ne samo radi umetničkog uživanja, nego i da bi zavirio u njihova sredstva i zahvata, vrline i mane, i skoro iza svakog suda krilo se njegovo lično iskustvo. Od njega se može uvek mnogo naučiti, ne uzimajući ga dogmatski nego pre svega uzimajući ono što izbjiga iz svakog njegova stih: postovanje stvaralačkog rada i težnja za savršenstvom. On je valjda prvi izgovarao tu reč s takvim podvlačenjem, prvi je tražio od autora toliko pažnje, rada, savestnosti i takvom brižljivošću se nadnosio nad rečju, jer je bio zaljubljen u njen zvuk, u sve što prestavlja posebnost izražavanja u gospodarstvu ljudskog govora. Zajedno sa Aristotelom postao je zakonodavac niza pokolenja. U njegovoj senci išli su ostali autori poetika, pesnici srednjeg radnja kojima je vera u pravila zamenjivala stvaralačku misao i poet.

Kineskog bogatstva literature predstavljaju u obliku brkatog vaspitaca sa podignutim kažiprstom kao da opominje i kara. Mogao bi on biti božanstvom izvesnih perioda pesničke ortodoksije i na Zapadu. Iz poetika su se učili ne samo opšti principi, nego i mnoge pojedinosti: usvajali su se gotovi obrti, slike, poređenja. Snaždevena pravilima poezija je nalikovala na ples ili na šahovsku igru. Usvajani su i poštovani njeni propisi ne misleći da bi to moglo kožiti individualnost ili da bi otežavalo razvatak ličnih vrline, artizma, draži. Naprotiv. Smatralo se da majstorstvo, dovrtljivost, pa čak i svežina trijumfju stvarno tek u tim uslovima, i da na toj glatkoj areni nestaju samo drugorazredne sposobnosti

posećene banalnošću i bezdušnim podražavanjem. Držali su se principa koje je evanđelje odbacivalo i sipali mlado vino u staru burad. Ako se htelo oživeti razradene, izandale forme, trebalo je imati šta da se kaže — ne mala želja ako se odmeri uboštvo misli koje je pratilo buntovne i razmahane pesničke škole koje su tek u naše vreme propale u praznoj anemiji.

Romantizam je oborio ranije zakonodavstvo. Poetike su postale spomenici. Zamenili su ih programi i manifesti koji su oborili maltene sve što je razradio pesnički *ancien régime*. Malo poretka održalo se u versifikaciji. Grada strofe, ritam, broj slogova, rima čuvali su izvesnu tradiciju, sonet je još uvek imao četrnaest stihova. No uspostavilo se da se može biti pesnik i ako se ne poznaju nikakvi nasledni propisi o pesničkom delu. U kratkoj vladavini formalizma mogli su se videti stihovi štampani naizmenično okomito i vodoravno, tako da se teško bilo odupreti utisku da je dobra polovina stvaralačkog rada svaljena na umorna pleća slovoslagača. Danas sve češće dobijamo dela naoko pesnička koja kada bi se oštampala *in continuo* ne bi mogla ničim da se razlikuju od patetičkih članaka ili izjava pored kojih su oštampana u časopisima. U zadnje vreme u Francuskoj je bilo malo zabave sa grupom letrista čiji stihovi izgledaju kao da je neko na sreću pokupio razbacane slagacke kasete.

Tužna privilegija naših dana je to da svaka glupost već ima svoje prethodnike u istoriji. Tako su se pred kraj Staroga veka zabavljali slaganjem »simetrične poeme gde je jedna polovina odgovarala drugoj kao slika u ogledalu; ili je davan pesmi oblik kakvog predmeta: jajeta, sekire, ili su se poput Pentadija zamarali svojim *versus echoici*, radeći s punim ubedenjem ono što je Kohanovski radio radi zabave u svojim »Rakovimae.

Kao što se vidi sloboda koju su izvojevali romantičari i koja je bila izvor snage, izrodila se u semovollju koja je postala izvor slabosti. Tamo gde su sva vrata otvorena, svaki vetar nosi prašinu i smeće. Mlad čovek koji želi da postane pisac oseća se kao petao na krovu ukoliko nije veoma snažna individualnost što se, kao što je poznato, dešava vrlo retko. Podležje, dakle, svim strujanjima, najzade poslednjim i svoj najviši entuzijazam prepušta kakvoj blezgačiji.

Nema literature bez ozbiljnosti. Ko uzima reč da njome izrazi svoju dušu ili dušu skupine kojoj služi, bila to klasa, narod ili čovečanstvo, ne može se služiti njome kao nevest opsenar. Uverenje da ozbiljnost obavezuje one koji objavljuju kakva ubedjenja ili ideje, a ne i one koji se bave čistom umetnošću moglo se roditi samo u glavi praznoj i ja-lovoj.

Baš kod žreca umetnosti, kod onih okrutnih vernika zatvorenih za svet i momenat dana, udubljenih u kontemplaciju lepote može se videti najviša ozbiljnost čak i u stanicama. Niko savesnije od njih ne meri reči dok ih ne stavi na mesto s kojeg se već više ne mogu pomoći. Truje ih strah da nisu iz vukli iz reči njihov pun bljesak, da nisu odagnali onu tajnost zvukova, isto kao što one druge, koji imaju za cilj da nametnu ljudima svoju misao, svoju sliku sveta, svoju interpretaciju čoveka, proganja nemir da li će reči koje su upotreabili radi tih velikih ciljeva moći da obave povereni im zadatka.

Dokle god bude postojala književnost, njeni stvaraoči uvek će poštovati izvesne tradicije i pre no što obeležje sopstvene mete, odmeriće trud svojih prethodnika i razabraće se u sredstvima koja su im dostupna. Niko danas ne veruje u netaknute literature i originalne talente, niko ne može za sebe reći kao prorok Amos da je učio govoriti od zvezda. Samo u vrlo daleke epohe, čije izvore ne znamo, mogu se smestiti iluzije o stvaraočima koji nisu opterećeni ničijim nasledstvom. Isto je tako naivno mišljenje da se može postići književna umetnost bez marljivog truda. Ta misao nalazi odjeka samo zahvaljujući tome što kod široke publike autori ništavnih knjiga važe kao prestavnici literature zajedno s pravim piscima.

U načelna pitanja o odgoju pisca spadaju nauka i znanje o rečima, poznavanje i najdublje razmišljanje o jeziku na kojem se stvara. Nije to nekakva novina u književnom životu ovih nekoliko hiljada godina koliko on broji do danas. Čak i tamo gde svi naši izvori čute, naprimer u eposi Homerovoj, sam jezički materijal daje nam svedočanstvo o traženjama i studiranju. Dante je u knjizi »De vulgariae eloquentiae sam dao izvore svoga znanja o jeziku iz kojega je imao da stvori književni jezik svoga naroda — pretresao je vrline i mane raznih talijanskih narečja, sam je obavio rad sastavljača rečnika, se-

mantike i gramatike i bio je to za njega uvod u sopstveno delo.

Vitorio Alfijeri može biti primer kako se zajedno sa talentom budi ljubav prema jeziku. Aristokrata koji je dobio tradicionalno obrazovanje nemajući od toga ništa sem odličnog vladanja francuskim jezikom i majstorstva u jahanju. Bilo mu je to dovoljno dok nije došao na želju da postane pesnik. Sve-tan svoga poziva sa strašću i u-živanjem prihvatio se studiranja jezika. Uronio je u poeziju trećenta, u prozu XV i XVI veka, bavio se gramatikom i dijalektologijom, učio latinski, pa čak i grčki. Sve to bilo mu je neophodno da bi izgradio svoj pesnički svet.

Nema potrebe da nabrajamo primere jer za to mogu poslužiti sva velika imena u literaturi. Kod nas je Zeromski bio uzor ovoga brižljivog opštenja sa jezikom. Svedoči o tome ne samo njegova proza, nego i »Snobizam i napredak«, jedino delo te vrste u našoj književnosti. Ni jedan poljski pisac nije se nikada prihvatio tako podrobnog proučavanja jezičkih problema u vezi sa aktuelnom književnom problematikom i vlastitim književnim iskustvom. Tamo su takode pale pravilne i stroge reči o čudaštvima, besmislu, ignoranciji najraznovrsnijih tipova budala u literaturi.

Čuje se često kako književnici sa omalovažavanjem govore o proučavanju jezika i pozivaju se na iste takve nezalnice koje su već negde nekad stvorile lepa dela ne opterećavajući se lingvističkim brigama. No oni samo sanjare o takvim slučajevima. Istina je da Šekspir nije kopao po rečnicima da bi stvorio najveće kraljevstvo reči koje po znae evropska literatura. Ali i da zaobidemo činjenicu — ne baš beznačajnu — da je bio Šekspir, radio je sve da bi to neuporedivo bogatstvo skupio. Bio je to rad pčelinji, lutajući i slobodan, ali u-poran i neumoran. Selo i grad, brod i krčma, šuma i polje, dvor i ulica davali su mu svoje jezičke vrednosti među kojima je njegov neuporedivi instinkt vršio izbor. Ta škola je dostupna svakom, vaspitavali su se u njoj pisci svih vremena. Danas je ona zanemarena jer već stotinak godina s malobrojnim izuzecima pisci provode ceo život

zatvoreni između svoje radionice i kavane. No ni u jednoj eposi nisu imali tako lakih sredstava da postignu ono za čim je nekada trebalo juriti. Rečnici, odlična izdanja klasika skoro svako može imati pod rukom.

Malo ko se time koristi. Još re-de se vide radovi na izučavanju strukture jezika na kojem se stvara, njegovog razvoja i lepote. Nekada se dobija utisak kao da se autor neprijateljski odnosi prema jeziku koji mu je sudbina dodelila. Nekad opet, oseća se potpuna ravnodušnost: mogao bi se u izme-njenim okolnostima služiti svakim drugim. Kako pak izgleda stvar kod rasnih pisaca, prvih umetnika reči, svedoči primer Konrada. Bio je Poljak, engleski je naučio kasno, između 18 i 20 godine života, uvek je bolje i slobodnije govorio fran-cuski. U pismu Golsvordju (ta ista večenica ponavlja se i u pismu Velsu) tuži se na teškoće kakve mora da savladuje pišući na tu-dem jeziku. A istovremeno taj ču-vek kaže: »Nije bilo za mene iz-bora — da ne pišem engleski, ne bih pisao uopšte«. Samo ljubav, zaljubljenost u taj jezik može to objasniti i sam ljubav mogla je stvoriti čudo da je došjak iz da-leke zemlje postao jedan od naj-blistavijih stilista u otadžbini Sek-spirovjoj.

Može se naći više, iako ne tako znamenitih primera, naročito u Francuskoj koja je vekovima privlačila i prihvatila tuđince: još u XIII veku Bruneto Latini je odabrao za sebe francuski jezik »zbog nje-gove naročite sladosti. Otada skoro u svakom stoleću redove fran-cuskih pisaca uvećavaju stranci, ne govoreći o XVIII veku kada je francuski pisano u celoj Evropi. Brodolomnici svih vrsta, izgnanici primali su taj jezik i postizali u njemu često savršenstvo. Postoji dan-as nagrada uspostavljena specijalno za strance koji pišu na francuskom i svake godine žiri ponavlja iste reči divljenja prema tim piscima, njihovom poznavanju i dubokom osećanju jezika. Njihov patron mo-gao bi biti Žilijen Grin, sin Engle-za i Amerikanke koji ne može da piše na svom materijem jeziku i-ako ga zna od rođenja.

/ nastavak na 5 str. /

zak lipšić

figura

